

عنوان: مقایسه مدارس قرآنی و عادی در زمینه پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی

سید محمد قلمکاریان^{۱*}، مریم انصاری^۲، سیده مهدیه امیرشاه‌کرمی^۳

اطلاعات مربوط به	چکیده
<p>مقاله</p> <p>کلید واژگان</p> <p>مدارس قرآنی، مدارس عادی، مؤلفه‌های تربیتی، مؤلفه‌های اخلاقی، دانش‌آموزان</p>	<p>هدف این پژوهش، مقایسه مدارس قرآنی و عادی در زمینه پرداختن آن‌ها به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی بود. روش تحقیق، روش توصیفی تطبیقی است که با استفاده از روش جرج اف بردی انجام شد. این روش از چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه تشکیل شده است. حوزه پژوهش شامل مدارس قرآنی و مدارس عادی شهر اصفهان و نمونه‌گیری به صورت هدفمند، ۱۰ مدرسه قرآنی و ۱۰ مدرسه عادی انتخاب و از طریق مصاحبه مورد تحقیق قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد که شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین مدارس قرآنی و عادی در زمینه پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی وجود دارد. از نظر شباهت در هر دو نوع مدرسه، دروس آموزشی که توسط آموزش و پرورش ارائه شده، روش‌های تشویق مشابه برای ایجاد انگیزه در بین دانش‌آموزان، برگزاری مراسم‌های مذهبی و غیرمذهبی و برنامه‌های صبحگاه و اجرای آن توسط دانش‌آموزان، ساعت‌های شروع مدرسه، برگزاری نماز جماعت، نظام‌مند بودن کلاس‌ها، اجرای قوانین مصوب آموزش و پرورش، برگزاری اردوهای مختلف آموزشی و تفریحی و برگزاری جلسات آموزش خانواده راهکارهای ارائه شده می‌باشند. از نظر تفاوت در مدارس قرآنی ساعت حضور دانش‌آموز حدود یک زنگ بیشتر، برگزاری کلاس‌های فوق برنامه قرآنی دو روز در هفته و مشارکت اولیا در امر تربیت اخلاقی نسبت به مدارس عادی اشاره کرد. لذا می‌توان نتیجه گرفت که در مدارس قرآنی نسبت به مدارس عادی، به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی مانند آموزش مهارت‌های زندگی، ایجاد روحیه همکاری و همیاری و تکوین و تثبیت شخصیت دانش‌آموزان (تقویت عزت نفس و اعتماد به نفس) توجه بیشتری می‌شود.</p>

^۱ نویسنده مسئول: استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. M_ghalamkarian@pnu.ac.ir

^۲ استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. m.ansary@pnu.ac.ir

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد رشته‌های تاریخ و فلسفه قرآنی آموزش و پرورش دانشگاه پیام‌نور، آموزگار آموزش و پرورش

مقدمه

محقق شدن شایستگی‌ها و آرمان‌های والای انقلاب اسلامی، نیازمند کوشش همه جانبه در تمامی ابعاد فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی است. حوزه‌ی تعلیم و تربیت یکی از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی همه جانبه‌ی کشور و وسیله‌ای مهم برای پیشرفت سرمایه‌های صلاحیت‌دار انسانی کشور در عرصه‌های مختلف است. تحقق آرمان‌های والای انقلاب اسلامی ایران از جمله زنده‌سازی تمدن بزرگ اسلامی، حضور خلاق، کارآمد و مترقی در بین ملت‌ها و آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت روشنفکران، باتقویان، افراد آزاده و باخلاق است. تعلیم و تربیت که بخشی از تحقق حیات طیبه، جامعه عدل جهانی و فرهنگ اسلامی-ایرانی است، در پرتو چنین سرمایه انسانی والایی است که اجتماع انسانی آماده‌ی تحقق حکومت جهانی انسان کامل شده و در سایه‌ی چنین حکومتی گنجایش و توانایی انسانی شکوفا می‌شود. دستیابی به این هدف مستلزم نگاشتن نقشه‌ی راهی است که در آن مسیر، منابع و امکانات لازم، تقسیم کار در سطح ملی و الزامات در این راستا به طور شفاف و دقیق مشخص شود (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۰).

معلم تنها دانش خود را انتقال نمی‌دهد، بلکه می‌تواند همه‌ی شایستگی‌ها را با گفتار، رفتار و اخلاق خود به دیگران منتقل کند. زمانی که دانش‌آموز به ناامیدی روی می‌آورد، روح امیدواری را در او ایجاد می‌کند و اگر دانش‌آموز مغرور شود، او را آگاه می‌کند. همان‌طور که خداوند بلندمرتبه در راه تربیت مردم، با دلیل و منطق، عاطفه و احساس، داستان و سرگذشت پیشینیان، بیان الگوهای منفی و مثبت، اخلاق و هنر و جزا و پاداش، مردم را تربیت می‌کند، معلم نیز باید از همه‌ی این ابزارها استفاده کند. هرچه بهره‌مندی او از این موارد بیشتر باشد، موفقیت او نیز افزایش می‌یابد (قرائتی، ۱۳۹۷).

مدرسه، سازمانی جهت یادگیری است که معمولاً در یک مکان مشخص قرار دارد و بر پایه‌ی ضابطه‌های رسمی و اهداف خاصی تأسیس می‌شود و تحت نظارت سازمان آموزش و پرورش، عهده‌دار برگزاری طرح‌های تصویب شده، عرضه‌ی انواع آموزش‌ها و تربیت دانش‌آموزان و فراگیران را در یک مدت تحصیلی تعیین شده بر عهده دارد و پس از پایان دوره مدرک رسمی به آنها می‌دهد. این سازمان یکی از مهم‌ترین مؤسسات و سازمان‌های اجتماعی، آموزشی و تربیتی، رکن اصلی تعلیم و تربیت و تابعی از جامعه است که تجارب و فرآیندهای تربیتی در آن صورت می‌گیرد و برای آموزش درست دانش‌آموزان جهت انجام مسائل مذهبی و اعتقادی، اخلاقی، علمی، ابعاد آموزشی و اجتماعی و کشف استعدادها و راهنمایی و رشد متوازن روحی و جسمی آنها در سطح تحصیلی معینی احداث می‌شود. آموزشگاه‌هایی که در آن به آموزش مباحث قرآنی می‌پردازند، آموزشگاه‌هایی هستند که دانش‌آموزان بااستعداد و علاقه‌مند در آنها علاوه بر یادگیری مسائل آموزشی و نظم معین و مشخصی که برای مواد درسی در رشته‌های مختلف وجود دارد، شش جلسه‌ی آموزشی در طول هفته جهت یادگیری بیشتر قرآن و نکات اخلاقی می‌گذرانند تا مهارت‌های قرآنی را بیاموزند و بر آموخته‌های خود بیافزایند.

رسیدن به اهداف و آرمان‌های آموزشی یکی از دغدغه‌های اصلی هر نظام آموزشی است. تعلیم و تربیت در نظام جمهوری اسلامی با توجه به مسائل دینی و تربیتی و دسترسی به اهداف آن مورد از اهمیت خاصی برخوردار است. در هر یک از دو بخش تعلیم و تربیت، همان‌طور که هدف‌گذاری با دقت انجام می‌شود، شاخص‌های مناسبی نیز باید با توجه به اهداف انتخاب شود، به ویژه در بخش تربیت دینی که هدف‌گذاری آن بر اساس متون دینی است (ماهر و بختیاری و همکاران، ۱۳۹۷).

تربیت اخلاقی مجموعه‌ای از اقدامات و رایزنی‌های تربیتی است که با هدف تکامل شناخت و داوری خصلت‌های موجود در رفتار و منش انسان و ویژگی‌های اخلاقی مناسب انجام می‌شود. اخلاق و تربیت اخلاقی یکی از عناصر اساسی فرهنگ بشری است (فرمehینی فراهانی و همکاران، ۱۳۸۸). تربیت اخلاقی یعنی هدایت و ارشاد دانش‌آموز از حالت خطا و انحراف به مرحله‌ای که ارزش خود را بیابد و به عضویت کامل جامعه درآید (کنستانچاک^۱، ۲۰۱۶). در تربیت اخلاقی، به توسعه‌ی استدلال منصفانه و منطقی در روابط بین فردی توجه می‌شود (برکوویتز و آلتوف^۲، ۲۰۰۶).

مسائل اخلاقی در تمامی مراحل آموزشی موجود است. این مقوله‌ی مهم در سطح فراگیران به عنوان تربیت اخلاقی و در سطح معلمان دارای دو لایه است. یکی در رفتار معلم در قالب به کارگیری درست مسائل اخلاقی و دیگری برای به انجام رساندن مسائل آموزشی او. در درجه‌ی اول معلم با اخلاق مهارتی و شغلی و در درجه‌ی دوم همراه با فعالیت‌ها و رسیدن به یک تربیت درست و کامل حرکت می‌کند. اخلاق شغلی در رفتار و کردار و تربیت یک فرد بروز می‌کند. اخلاق شغلی یک معلم هم در حوزه‌ی وسیعی در روابط او با دانش‌آموزان، اولیای آنها، مدیران، مقامات بالاتر، قوانین مدرسه و حتی خودش (نگرش معلم به معلمی) نمود پیدا می‌کند. تدریس را نمی‌توان از سلسله اقدامات و تصمیمات آموزشی معلم جدا کرد؛ زیرا در زمینه‌ی اعمال تربیتی معلم، رفتارهای اخلاقی نیز پدید می‌آید (بیرونی کاشانی، ۱۳۹۷).

مسئله‌ی تربیت اخلاقی و دینی از احتیاجات لازم هر اجتماع انسانی است که به خصوص از زمان کودکی و نوجوانی برای اولیا و برنامه‌ریزان آموزش و پرورش، ایجاد مسئولیت می‌کند و چگونگی تحقق آن می‌تواند برای فرد، خانواده و جامعه سرنوشت‌ساز باشد (کیان، ۱۳۹۴). همچنین نقش و اهمیت برنامه‌های

1. Konstańczak

2. Berkowitz & Althof

درسی و طراحان و کارشناسان آن در تحقق تربیت دینی بسیار حساس است و عدم وجود برنامه‌ریزی با مهارت و صلاحیت‌دار، ضرر زیادی در این عرصه به شمار می‌آید (آقامحمدی، ۱۳۹۲).

در به وجود آمدن تربیت صحیح اخلاقی در نوجوانان نباید نسبت به تأثیر برنامه‌های درسی مدرسه‌ای در این زمینه و همچنین محیط تربیتی سالم و کارآمد و به خصوص به نقش معلمان که بر تربیت اخلاقی و دینی کودکان و نوجوانان نظارت می‌کنند، توجه نکرد؛ در حقیقت، معلمان و همچنین رسانه‌های جمعی، مانند رادیو، تلویزیون و غیره، در شکل‌پذیری این هدف، تأثیر به خصوصی دارند. به هر حال تربیت اخلاقی و دینی در خانواده آغاز شده و ادامه پیدا می‌کند و پس از آن، در مدرسه و در سازمان‌های تربیتی، تکامل می‌یابد و رسانه‌های جمعی و محیط اجتماع نیز همراه با سازمان‌های تربیتی در تربیت اخلاقی و دینی افراد جامعه نقش شایسته‌ای دارند. امر تربیت اخلاقی و دینی باید جدی باشد. البته این به معنای سخت‌گیری و تحت فشار قراردادن دانش‌آموزان نیست؛ بلکه به معنای داشتن برنامه‌ای تدوین شده و کاربردی با عاملی مشخص است. باید مشخص شود که در چه سنی، چه مقدار مطلب باید به دانش‌آموز انتقال داده شود. در نهایت در امر آموزش و تربیت اخلاقی و دینی باید کاری کرد که منجر به رفتار اخلاقی و دینی شود و این رفتار از ایمان و اعتقاد قلبی و درونی به وجود آمده باشد (کیان، ۱۳۹۶).

آموزش و پرورش سعی کرده است با تأسیس مدارس قرآنی، یادگیری و درک بهتر قرآن را آسان کند و خانواده‌ها را در تربیت دینی فرزندان یاری کند. مدارس تخصصی قرآن بستری را برای حفظ، روخوانی و روان‌خوانی و درک مطالب قرآنی برای فراگیران فراهم می‌کند تا آن‌ها بعد از پایان تحصیل از مدارس و اخذ مدرک دیپلم، مهارت‌های خاصی در روخوانی و روان‌خوانی و حفظ قرآن و... پیدا کنند. اکنون پس از احداث این مدارس و اجرای کلاس‌ها، بررسی اثربخشی دوره‌های آموزش قرآن به عنوان یکی از مهم‌ترین برنامه‌های کشوری ضروری است تا معیار دسترسی این آموزشگاه‌ها به هدف‌های معین شده مسجل و مشخص گردد (ضرغامی و همکاران، ۱۳۹۴).

امروزه در ایران مدارس مختلفی مانند: دولتی، هیأت امنایی، غیرانتفاعی، شاهد و... وجود دارد که هر کدام با قوانین خاص خود اداره می‌شوند. در مهرماه سال ۱۳۹۱ مدارس غیردولتی با عنوان مدارس قرآنی راه‌اندازی شد که دگرگونی تازه‌ای در حوزه‌ی آموزش و پرورش به همراه داشت. در این مدارس علاوه بر آموزش‌های مشابه در سایر مدارس، آموزش‌های تخصصی قرآن و مسائل دینی، اخلاقی و تربیتی نیز ارائه می‌شود. در این پژوهش با توجه به اهمیت مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی و پرداختن به آن‌ها در مدارس، به مقایسه‌ی مدارس قرآنی و عادی در زمینه‌ی پرداختن به این مؤلفه‌ها پرداخته شده است. مدرسه‌ی قرآنی به مدرسه‌ای گفته می‌شود که دانش‌آموزان و فراگیران باهوش، با استعداد و مشتاق به تحصیل، افزون بر برنامه‌ی رسمی و ساعات تعیین شده در آن، دروس و رشته‌های مختلف آموزشی، نهایتاً ۶ ساعت در هفته (حتی‌المقدور ۲ ساعت در سطح ابتدایی و ۳ ساعت در سطح متوسطه‌ی اول و دوم)، دانش‌ها، صلاحیت‌ها و فعالیت‌های قرآنی بیشتری را یاد می‌گیرند. به افرادی که در این گونه مدارس تحصیلات خود را به اتمام می‌رسانند، پایان‌نامه‌ی تحصیلی قرآنی داده می‌شود. نمونه‌هایی از این مدارس قرآنی در شهر اصفهان وجود دارد که می‌توان به مرکز ثامن‌الائمه در خیابان چهارباغ خواجه، مهدقرآن کریم و ولایت در خیابان فرسان و ... اشاره کرد.

لذا براساس اهمیت و ضرورت توجه به مؤلفه‌های اخلاقی و تربیتی، بررسی عوامل مؤثر بر این دو مبحث ضروری است. در این راستا هدف تحقیق موردنظر، مقایسه‌ی بین مدارس عادی و قرآنی در زمینه‌ی پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی پرداخته است.

داودی و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «تربیت اخلاقی فضیلت‌مند»، معتقدند تربیت اخلاقی به عنوان یکی از مهم‌ترین ارکان یک نظام تربیتی، سهمی عمده در جهت‌گیری آن نظام دارد از این لحاظ منظری که ما بر مبنای آن مواجهه با مسائل اخلاقی را برمی‌گزینیم، به صورت کاملاً تعیین‌کننده‌ی نظام تربیتی را برمی‌سازد. از این رو تربیت اخلاقی فقط یک زمینه و ساحت تربیتی مشخص و منفک نیست، بلکه به یک معنا، عمق و جوهره‌ی نظام تعلیم و تربیت را نشان می‌دهد.

براهونی مقدم (۱۴۰۱) پژوهشی در مورد چالش‌های اخلاقی در بین دانش‌آموزان انجام داده که «شناسایی چالش‌ها و دشواری‌های معلمان در ارائه‌ی آموزش‌های اخلاقی و عاطفی به دانش‌آموزان در دوره‌های ابتدایی و اول متوسطه» نام دارد، بیان می‌کند که در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان، علاوه بر خانواده، معلم نقش برجسته‌تری نسبت به سایر عوامل مدرسه و اجتماع دارد. معلم می‌تواند با تقویت روحیه‌ی عاطفی و اخلاقی و قدرت تفکر و تشخیص حق از باطل در دانش‌آموزان، آنان را در راستای تربیت اخلاقی هدایت کند. معلمان باید در جهت پایبندی به اصول اخلاقی در حرفه‌ی خود، به تعلیم و تربیت دانش‌آموزان در ابعاد مختلف وجودی آن‌ها پرداخته و آموزش را چیزی فراتر از ارائه‌ی ساده‌ی مطالب به دانش‌آموزان قلمداد کنند که با آگاهی از روش‌های نوین تدریس و نظریات کاربردی در امر آموزش و تقویت مهارت‌ها و نگرش‌های تعامل با دانش‌آموزان، این مهم تحقق خواهد یافت.

مسعودی‌راد و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی نقش تشویق و تنبیه به عنوان دو مؤلفه‌ی تربیتی»، بر این عقیده‌اند که معلمان در هر جامعه‌ای یک قشر پراهمیت تلقی شده و دارای نقش ارزنده و قابل ملاحظه‌ای می‌باشند. معلمان کسانی هستند که جوانان را آموزش می‌دهند کسانی که به نوبه‌ی خود، پیشروان نسل آینده‌ی ملت خواهند شد و آن چه که دانش‌آموزان در کلاس‌های درس از معلمان خود یاد می‌گیرند، در ادامه‌ی زندگی به کار می‌گیرند، بنابراین معلمان اثر چشمگیری بر رشد و پرورش دانش‌آموزان دارند زیرا که کمک می‌کنند تا جوانان مسیر زندگی خود را یافته و اعضای فعال و متعهد جامعه خود باشند.

عطار و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان «ارزشیابی محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی بر پایه‌ی رویکرد تربیت‌منش در تربیت اخلاقی» نظام آموزش و پرورش را در شکل‌گیری رفتار، منش، عادت و طرز فکر و تلقی انسان‌ها بسیار تأثیرگذار می‌دانند. ایشان بر این عقیده هستند که نظام آموزش و پرورش بیشتر از سایر نهادها، از طریق برنامه‌های درسی، متولی و مسئول متخلقی بارآوردن فراگیران می‌باشد. بررسی سایر تحولات برنامه‌ی درسی تربیت اخلاقی حاکی است که رویکرد برنامه‌ی درسی تربیت اخلاقی ایران از رویکرد برنامه‌ی درسی مستقل گرایش پیدا کرده است. یعنی تربیت اخلاقی با استفاده از برنامه‌های درسی مختلف که ظرفیت تربیت ارزشی را دارند، صورت می‌گیرد.

امینی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ی خود با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر تهران از نظر صاحب نظران به منظور ارائه‌ی مدل مناسب»، به این نتیجه دست یافته‌اند که امروزه تربیت اخلاقی، به عنوان یکی از جلوه‌های متعالی تعلیم و تربیت است که هدف عمده‌ی آن رشد اخلاقی افراد و به ویژه کودکان به گونه‌ای است که آن‌ها را افرادی نیک بار آورند و به همین جهت معلمان و والدین ناگزیر از توجه و اهتمام نسبت به آن هستند.

غریب‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهشی تحت عنوان «بررسی تطبیقی تعلیم و تربیت در مدارس ابتدایی براساس نظرات تربیتی امام صادق (ع)» معتقدند که بزرگداشت و احترام به شخصیت، برای هر انسانی یک نیاز طبیعی است و می‌توان آن را به عنوان یک روش تربیتی به شمار آورد که در پرورش سایر صفات نیک و جلوگیری از صفات بد می‌توان از آن استفاده نمود. یکی از شیوه‌های تربیتی اسلام نیز تکریم شخصیت است. خداوند موضوع تربیت را که انسان باشد، به صفت کرامت ستوده است. بنابراین باید والدین و مربیان در امر تربیت فرزندان و شاگردان خود به گونه‌ای باشند که موجب تکریم منزلت آن‌ها شوند تا امر تعلیم و تربیت به درستی مهیا گردد.

رحمانی تیرکلایی (۱۳۹۸) در مقاله‌ی خود با عنوان «اهداف اخلاقی تربیت اسلامی در ابعاد اجتماعی»، بیان می‌کند که یکی از اهداف اصلی بعثت پیامبر اسلام (ص)، تزکیه‌ی نفوس و تربیت انسان‌ها و پرورش اخلاق حسنه بوده است؛ همان‌گونه که آموزش‌های صحیح، سبب بالا بردن سطح اخلاق و تزکیه‌ی نفوس می‌شود، وجود فضائل اخلاقی در انسان نیز سبب بالا بردن سطح علم و دانش اوست. انسان وقتی می‌تواند به حقیقت علم برسد که از لجاجت، کبر، خودپرستی و تعصب کورکورانه که سد راه پیشرفت‌های علمی است، خالی باشد، در غیر این صورت این‌گونه مفاسد اخلاقی، حجابی بر چشم و دل او می‌افکند که نتواند چهره‌ی حق را آن چنان که هست مشاهده کند و بدون تردید در زندگی به حقایق دست نمی‌یابد و به جای راه درست به کج‌راهه می‌رود.

وجدانی و شعبانیان (۱۳۹۷) در پژوهش خود با عنوان «تربیت اخلاقی از دیدگاه محمدمهدی نراقی»، معتقدند در واقع، هر نظام آموزشی، نظریه‌ی اخلاقی و مدل تربیتی خاصی را در برنامه‌های تربیتی اخلاقی خود مبنا قرار می‌دهد؛ ولی طبیعی است که این مدل مبنایی، متناسب با فرهنگ هر جامعه‌ای تولید یا اتخاذ و به کار گرفته می‌شود. در کشور ما نیز با توجه به فرهنگ اسلامی، نیاز به طراحی و بهره‌مندی از مدل‌های بومی و کارآمد تربیت اخلاقی، امری ضروری به نظر می‌رسد. طبق آموزه‌های اسلامی، عوامل متعددی در تکوین شخصیت اخلاقی انسان نقش‌آفرینی می‌کنند و لذا از این آموزه‌ها می‌توان برای طراحی مدل‌های تربیت اخلاقی بومی بهره گرفت.

رستمی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی که به انجام رسانیده‌اند؛ با عنوان «نظام تربیت اخلاقی در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه»، تربیت اخلاقی را به عنوان یکی از جلوه‌های متعالی تعلیم و تربیت که هدف اساسی آن رشد اخلاقی افراد است می‌دانند، به گونه‌ای که آنان را افرادی نیک و خیر بار آورد، امری است که مربیان و معلمان ناچارند مستقیم یا غیرمستقیم، آن را مورد توجه قرار دهند. بر این اساس، نظام تعلیم و تربیت باید با تلاش در راه تدوین اصول راهنمای عمل و روش‌های مؤثر و متناسب با وضعیت بومی و دگرگونی‌های محیطی، مربیان را در همه‌ی عرصه‌های تربیت و از جمله تربیت اخلاقی یاری نماید؛ زیرا پویایی هر نظام تربیتی در این است که اصول، روش‌ها و کارکردهای خودش را از حالت ایستا خارج کند و بتواند هدف‌های خود را با دگرگونی‌های زمان و محیط، متناسب سازد.

احمدی و نباتی (۱۳۹۶) در تحقیقی با نام «تحلیل نقش فرهنگ مدرسه در تربیت اخلاقی کودکان دوره‌ی دبستانی» معتقد است فرهنگ مدرسه در بردارنده‌ی شایستگی‌ها، عقاید، ملاحظات و تمایلات، بایدها و نبایدها، ادراکات و نظریه‌های حاکم بر اعضا و فضای مدرسه و عناصر برنامه‌ی درسی است و

چگونگی ارتباطات و واکنش‌ها بین اعضای مدرسه مانند مدیر، معلم، مربی، دانش‌آموزان، کارکنان دفتری و خدمت‌گذاران را مشخص می‌کند که بر اهداف مدرسه از جمله پیشرفت تحصیلی، روابط اجتماعی، عاطفی و تربیت اخلاقی دانش‌آموزان تأثیرگذار است. مدرسه بعد از محیط خانواده اولین فضای اجتماعی است که کودکان به آن وارد می‌شوند که بر رشد ذهنی، فکری، روانی، شناختی، عاطفی و اخلاقی آنان نقش بسزایی را بر جای می‌گذارد. بنابراین مدرسه به عنوان خانه‌ی دوم کودک آینده‌ساز و راهنمای عمل، رفتار و اخلاق کودکان است.

خالدی (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «بررسی نقش معلم در تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان (مطالعه‌ی موردی: دانش‌آموزان متوسطه شهر مریوان)» عقیده دارد که دانش‌آموزان از رفتار و اخلاق معلم، شیوه‌ی مدیریت کلاس، رعایت انصاف و عدالت در نمره‌دهی، رعایت نظم و وقت‌شناسی، ترحم و محبت، خوش اخلاقی و تواضع، ایمان و تعهد به احکام و مسائل شرعی و دینی، ادب و تربیت، نیک‌خواهی و همدلی معلم درس‌ها می‌آموزند. همچنین از کردار، رفتار و اخلاق او تأثیر می‌پذیرند و خود را با او همسو می‌کنند. بدین ترتیب، معلم فقط یک آموزگار نیست، بلکه آنچه حائز اهمیت است این است که یک مربی و الگوی تأثیرگذار است که با رفتار و گفتار شایسته‌اش دانش‌آموزان را خوب پرورش می‌دهد و نسبت به جامعه‌ی خود بزرگ‌ترین خدمت را انجام می‌دهد و برعکس معلم بد اخلاق و بد رفتار، دانش‌آموزان را به انحراف و تباهی می‌کشاند.

بیلی (۲۰۱۰) در پژوهشی که در مورد تربیت اخلاقی انجام داده است و «تلقین» نام دارد، معتقد است تربیت اخلاقی یکی از اهداف اصلی جامعه به منظور آشنایی و پیروی از قواعد و دستورالعمل‌های اخلاقی مناسب آن نزد افراد آن جامعه محسوب می‌شود.

میساگین (۲۰۱۰) در پژوهش خود تحت عنوان «ادراکات معلم از نقش آن‌ها به عنوان مربیان اخلاق» بر این عقیده است که بعضی از مربیان تربیتی، تربیت اخلاقی را به عنوان یک نوع تربیت ارزشی از نظر مجابی می‌دانند. آن‌ها این قبیل ارزش‌ها را قانون‌های مورد قبول فرهنگی و اجتماعی و ارزش‌گذاری را فرایندی مورد توجه می‌نگرند که به دانش‌آموزان هویت بخشیده تا آن‌ها معیارها و باید و نبایدهای جامعه را بپذیرند.

سؤالات پژوهش:

مؤلفه‌های تربیتی در مدارس قرآنی و عادی کدام‌اند؟

مؤلفه‌های اخلاقی در مدارس قرآنی و عادی کدام‌اند؟

شبهات‌ها و تفاوت‌های مدارس قرآنی و عادی در زمینه‌ی پرداختن آن‌ها به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی چیست؟

راهکارهای لازم جهت ایجاد مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی در مدارس عادی و قرآنی چیست؟

روش پژوهش:

روش اجرای این تحقیق، روش توصیفی تطبیقی است که با استفاده از روش جرج اف بردی انجام شد. این روش از چهار مرحله‌ی توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه تشکیل شده است. در مرحله‌ی توصیف، پدیده‌های تحقیق بر اساس مشاهدات و داده‌ها، یادداشت‌برداری و یافته‌های کافی برای بررسی و نقد در مرحله بعد فراهم می‌شوند. در مرحله‌ی تفسیر، داده‌های جمع‌آوری شده در مرحله اول، بررسی و تحلیل می‌شوند. در مرحله‌ی همجواری، داده‌هایی که در مرحله‌ی قبل گردآوری و فراهم شده بودند به منظور ایجاد چهارچوبی برای مقایسه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌ها طبقه‌بندی و در کنار هم قرار می‌گیرند و در پایان در مرحله‌ی مقایسه، مسئله‌ی پژوهش با توجه به جزئیات در زمینه‌ی شباهت‌ها و تفاوت‌ها و دادن پاسخ به سؤالات تحقیق بررسی و مقایسه می‌شوند. حوزه‌ی پژوهش، شامل مدارس قرآنی و مدارس عادی شهر اصفهان و نمونه‌گیری به صورت هدفمند، ۱۰ مدرسه‌ی قرآنی و ۱۰ مدرسه‌ی عادی انتخاب و از طریق مصاحبه مورد تحقیق قرار گرفتند.

یافته‌ها

مؤلفه‌های تربیتی در مدارس قرآنی و عادی کدام‌اند؟

1. Bailey

2. Missaghian

3. George F. Brady

از جمله مؤلفه‌های تربیتی که در آموزش‌های مدارس باید مورد توجه قرار بگیرد، آموزش مهارت‌های زندگی و ایجاد روحیه‌ی همکاری و همیاری در بین دانش‌آموزان است که این امر بسیار خطیر و مهم موجب آماده‌سازی دانش‌آموزان برای زندگی آینده می‌شود.

در مدارس قرآنی برای آموزش مهارت‌های زندگی فعالیت‌هایی مانند: حضور مشاور خانواده و مشاور مدرسه در کلاس به صورت یک هفته درمیان، تدریس درسی به نام درس تدبیر که توسط روحانی، معلم و مشاور مدرسه انجام می‌شود و مباحثی درمورد آداب و مهارت‌های زندگی بیان می‌شود، برگزاری مسابقات کتابخوانی، ارتباط چهره به چهره معلم و دانش‌آموز و الگوپذیری دانش‌آموز از معلم و کادر مدرسه، پرداختن به مسائل تربیتی در کنار تدریس مواد آموزشی توسط معلمان، برگزاری مراسمات مختلف، سخنرانی روحانی مدرسه و مشاور جهت آموزش مهارت‌های ارتباطی و خودآگاهی، انجام کارهای فردی و گروهی در کلاس درس جهت تقویت مهارت تصمیم‌گیری و حل مسئله، نظرخواهی و ارائه پیشنهادات و انتقادات دانش‌آموزان و ... انجام می‌پذیرد.

در مدارس عادی از طریق کلاس درس تفکر و سبک زندگی، کلاس‌های آموزش خانواده، برگزاری اردوهای مختلف برای دانش‌آموزان، نصب پوسترهایی برای آموزش مهارت‌های زندگی در پانل‌های آموزشی و پرورشی، ارسال پیام‌های اخلاقی در فضای مجازی و در مدرسه، آموزش مهارت‌ها در حین فعالیت‌های کلاسی و دروسی مانند مطالعات اجتماعی و هدیه‌های آسمان، اجرای نمایش‌های مختلف در مراسمات و برنامه‌های صبحگاه برای ایجاد ارتباط مؤثر و ابراز احساسات به صورت کلامی و غیرکلامی مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان به صورت عملی آموزش داده می‌شود.

یکی دیگر از مؤلفه‌های تربیتی ایجاد روحیه‌ی همکاری و همیاری در بین دانش‌آموزان است که این کار مسئولیت‌پذیری و ارتباط با دیگران را در آن‌ها تقویت می‌کند و باید در آموزش مدارس مورد توجه جدی قرار بگیرد.

در مدارس قرآنی راهکارهایی که برای انجام این امر مهم صورت می‌پذیرد، عبارت‌اند از: دادن مسئولیت‌های مختلف به دانش‌آموزان، عضویت در گروه‌های دانش‌آموزی، اجرای طرح شهروندی (بچه‌ها به عنوان شهروند حقوق مدرسه را رعایت می‌کنند، هر کلاس شهرداری دارد که در صورت تخلف، از بچه‌ها مالیات می‌گیرد و صرف مسائل کلاس می‌کند)، برگزاری جشن‌ها و مراسمات (یکی از مراسماتی که در مدرسه برگزار می‌شود و دانش‌آموزان با همدیگر در آن همکاری می‌کنند، برگزاری مراسم دعا روزهای سه‌شنبه همراه با صبحانه است)، برگزاری برنامه‌های صبحگاه، همکاری دانش‌آموزان در دروسی مانند کاروفناوری و آمادگی دفاعی، همکاری و کارگروهی در کلاس درس و خارج از کلاس مانند: گروه‌بندی برای ساخت کاردستی‌های مختلف برای مراسمات علاوه بر حضور در زمان کلاس، ایجاد گروه سرود و تقویت همکاری بین دانش‌آموزان، برگزاری مسابقات ورزشی به صورت گروهی مانند: والیبال، فوتبال، بسکتبال و ... ساخت روزنامه‌ی دیواری برای کلاس درس و برای مراسمات مختلف، برگزاری اردوهای مختلف و همکاری بچه‌ها با کادر مدرسه در اجرای هرچه بهتر اردو، همکاری در برخی از کارهای مدرسه مانند کمک به معاون پرورشی در برگزاری مراسمات، کمک به معاون آموزشی در ایجاد نظم و انضباط و همکاری در حفظ نظافت مدرسه.

در مدارس عادی نیز برای ایجاد روحیه‌ی همکاری و همیاری در بین دانش‌آموزان فعالیت‌هایی مانند: برگزاری مسابقات مختلف بین دانش‌آموزان مانند مسابقات ورزشی گروهی (والیبال، فوتبال و ...)، محول نمودن برخی از امور مدرسه به دانش‌آموزان جهت همکاری با کادر مدرسه، اجرای طرح مدام (طرحی که بچه‌ها با همکاری یکدیگر اداره‌ی مدرسه را بر عهده می‌گیرند و در همه‌ی زمینه‌ها با هم همکاری و همیاری می‌کنند)، اجرای برنامه‌های مختلف در مناسبات مانند برنامه صبحگاه، انتخاب همیار معلم در کلاس در جهت همکاری با معلم در مدیریت بهتر کلاس و تعامل با دانش‌آموزان، انجام کارگروهی در کلاس مانند انجام آزمایشات علوم، عضویت دانش‌آموزان در شورای دانش‌آموزی جهت همکاری در امور مختلف آموزشی و پرورشی، شرکت در کارهای فوق برنامه در مدرسه مانند برگزاری مراسمات مختلف و همکاری دانش‌آموزان با کادر مدرسه و شرکت در نماز جماعت صورت می‌پذیرد.

مؤلفه‌های اخلاقی در مدارس قرآنی و عادی کدام‌اند؟

یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اخلاقی که در مدرسه باید مورد توجه قرار بگیرد، تکوین و تثبیت شخصیت دانش‌آموزان یعنی ایجاد اعتماد به نفس و تقویت عزت نفس در آنان می‌باشد، زیرا این کار موجب بهبود زندگی افراد در حال و آینده می‌شود و آنان را برای روبه‌رو شدن با مشکلات و مسائل مختلف زندگی و ارائه‌ی راه مناسب برای حل آن‌ها آماده می‌کند.

در مدارس قرآنی به نظرات دانش‌آموزان در رابطه با مسائل مختلف مانند اردو اهمیت داده می‌شود، کادر مدرسه به تنهایی تصمیم نمی‌گیرند و از بچه‌ها نظرسنجی می‌کنند، به نظرات دانش‌آموزان (هم انتقادات و هم پیشنهادات) خوب گوش داده و به آن‌ها اهمیت داده می‌شود تا آن‌ها احساس کنند که حضور و نظراتشان در اداره‌ی مدرسه تأثیرگذار است، از دانش‌آموزان توانمند در زمینه‌ی سخنوری، مجری‌گری و فن بیان در اجرای مراسمات و برنامه‌ها مانند برنامه‌ی صبحگاه که دانش‌آموزان دیگر نیز الگو بگیرند و اعتماد به نفسشان افزایش یابد استفاده می‌شود. از دیگر فعالیت‌ها، صدا زدن نام دانش‌آموزان با احترام، دادن

مسئولیت‌های مختلف به آنان، مشورت در کارها با بچه‌ها البته با حفظ محدودیت‌ها، شرکت در کارهای مدرسه مانند عضویت در شورای دانش‌آموزی، آماده کردن زمینه‌ی مناسب برای بروز خلاقیت دانش‌آموزان مانند ساخت وسایل مختلف کمک آموزشی، کاردستی، هنر و ...، برگزاری جلسات آموزش خانواده جهت آموزش به والدین برای جلب اعتماد فرزندانشان و تقویت عزت نفس آن‌ها، ارتباط دوستانه‌ی کادر مدرسه با دانش‌آموزان، تشویق دانش‌آموزان هم به صورت کلامی و هم اهدای جوایز برای موفقیت در کاری که به آن‌ها محول شده تا هم اعتماد به نفسشان زیاد شود و هم انگیزه برای انجام کارهای بیشتر و بهتر به وجود آید و آشنایی دانش‌آموزان با راه‌های ارتباط با خدا از طریق آموزش و تفسیر قرآن، زیرا این کار آرامش و عزت نفس دانش‌آموز را افزایش می‌دهد می‌توان نام برد.

از جمله فعالیت‌های مدارس عادی در زمینه‌ی تکوین شخصیت دانش‌آموزان (ایجاد اعتماد به نفس و تقویت عزت نفس) می‌توان به این موارد اشاره کرد: نصب بنر و تراکت آموزشی در مورد اعتماد به نفس در قسمت‌های مختلف مدرسه، مشارکت دانش‌آموزان در اجرای برنامه‌های مختلف آموزشی و پرورشی، سخنرانی توسط دانش‌آموزان در برنامه‌های صبحگاه، برگزاری جلسات آموزش خانواده که اولیا و دانش‌آموزان با هم در آن حضور پیدا می‌کنند و توجیه کردن خانواده‌ها برای تقویت عزت نفس دانش‌آموزان در خانه، شرکت دادن دانش‌آموزان در فعالیت‌های مختلف مانند بهداشتیاری، شورای دانش‌آموزی، همیار معلم، انتظامات مدرسه و مسئولیت کتابخانه‌ی مدرسه، دادن مسئولیت به دانش‌آموزان و نظرخواهی از آنان برای اجرای برنامه‌ها، فعالیت‌ها، اردوها، برقراری ارتباط متقابل بین معلم و دانش‌آموز و دانش‌آموزان با یکدیگر در کلاس درس، محول کردن اجرای برنامه‌ها و تدریس در کلاس بر عهده‌ی دانش‌آموزان جهت از بین بردن اضطراب اجتماعی و ایجاد اعتماد به نفس، تشویق و تحسین دانش‌آموزان با دادن جایزه یا تشویق کلامی برای موفقیت در کاری یا انجام فعالیتی، عدم انتقاد زیاد از دانش‌آموزان با اعتماد به نفس پایین، الگوپذیری از والدین و معلمانی که خودباوری و عزت نفس دارند و شکوفایی استعدادها دانش‌آموزان با برگزاری مسابقات مختلف.

شباهت‌ها و تفاوت‌های مدارس قرآنی و عادی در زمینه‌ی پرداختن آن‌ها به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی چیست؟

با توجه به بررسی‌های انجام شده، شباهت‌هایی بین این دو مدرسه وجود دارد. اول اینکه در هر دو مدرسه دروس آموزشی که توسط آموزش و پرورش ارائه شده، یکسان است و دروسی که در مدارس عادی تدریس می‌شود در مدارس قرآنی نیز به آن پرداخته می‌شود. بنابراین معلمان مربوط به این دروس نیز در هر دو مدرسه با همدیگر مشابهت دارند و در زمان‌های درسی مشخص شده به تدریس مسائل مختلف آموزشی می‌پردازند. مورد دوم اینکه در این مدارس برای ایجاد انگیزه در بین دانش‌آموزان، روش‌های تشویق معمولاً یکسان انجام می‌شود. تشویق‌ها یک روش تربیتی‌اند که عامل تقویت یا ایجاد یک رفتار در فرد هستند. تشویق‌های کلامی مانند اهدای جوایز و تقدیرنامه به دانش‌آموزان و تشویق‌های غیرکلامی مانند تشویق‌هایی از زبان معلم یا مدیر و معاونین مدرسه و یا بازخورهای توصیفی در قبال کارها و تکالیفی که انجام می‌دهند، به دانش‌آموزان ارائه می‌شود. برگزاری مراسمات مذهبی و غیرمذهبی و درخواست همکاری دانش‌آموزان در اجرای مراسمات، برنامه‌های صبحگاه و اجرای آن توسط دانش‌آموزان، ساعت‌های شروع مدرسه، برگزاری نماز جماعت، نظام‌مند بودن کلاس‌ها، اجرای قوانین مصوب آموزش و پرورش، برگزاری اردوهای مختلف آموزشی و تفریحی و برگزاری جلسات آموزش خانواده برای آموزش مهارت‌های زندگی و ایجاد اعتماد به نفس و تقویت عزت نفس از جمله شباهت‌های دیگر این مدارس می‌باشند.

تفاوت‌هایی که بین این مدارس وجود دارد بسیار بیشتر از شباهت‌های آن‌ها می‌باشد. یکی از این تفاوت‌ها، ساعت حضور دانش‌آموز در مدرسه است که در مدارس قرآنی حدود یک زنگ بیشتر از مدارس عادی، دانش‌آموز در مدرسه حضور دارد و در این ساعت به امور پرورشی پرداخته می‌شود. همچنین کلاس‌های فوق برنامه‌ی قرآن نیز دو روز در هفته در مدارس قرآنی برگزار می‌شود. در مدارس قرآنی برخلاف مدارس عادی که فقط به روخوانی و روان‌خوانی قرآن پرداخته می‌شود، علاوه بر روخوانی و روان‌خوانی به حفظ، ترجمه، تفسیر و تأمل در قرآن نیز می‌پردازند که این فعالیت‌ها در کلاس‌های فوق برنامه‌ی قرآن انجام می‌شود. از آنجایی که قرآن در ارتقای اخلاق و تربیت دانش‌آموزان بسیار مؤثر است، می‌توان گفت که مدارس قرآنی با برقراری ارتباط بین زندگی روزمره‌ی دانش‌آموزان با مفاهیم قرآنی، در تربیت اخلاقی آن‌ها نقش مؤثرتری ایفا می‌کند.

از تفاوت‌های دیگر این مدارس می‌توان به مشارکت اولیا در امر تربیت اخلاقی اشاره کرد. با توجه به مصاحباتی که انجام شد، در مدارس عادی مشارکت اولیا بسیار کم و در حدود ۳۰ الی ۴۰ درصد می‌باشد و ولی در مدارس قرآنی اولیا با همکاری خیلی زیاد با کادر مدرسه و تلاش در تربیت هرچه بهتر و بیشتر فرزندانشان می‌کوشند به بهترین شکل تربیت اخلاقی را در آن‌ها شکل دهند. در مدارس عادی اولیا، بیشتر مدرسه را عهده‌دار تربیت دانش‌آموزان می‌داند و

خود را در مسائل تربیتی دخالت نمی‌دهند ولی در مدارس قرآنی والدین با شور و اشتیاق با معلمان و کادر مدرسه در زمینه‌های مختلف آموزشی و پرورشی همکاری کرده و فرزندان خود را نیز تشویق می‌کنند.

از تفاوت‌های دیگر می‌توان به اهمیت دادن به نظرات دانش‌آموزان در مدارس قرآنی اشاره کرد. در این مدارس در مورد مسائل مختلف از دانش‌آموزان نظرخواهی و نظرسنجی می‌شود، به انتقادات و پیشنهادات آنان اهمیت داده می‌شود و به نظراتشان احترام گذاشته می‌شود تا آن‌ها احساس کنند که در اداره‌ی مدرسه مؤثرند. البته قابل ذکر است که این نظرخواهی با حفظ محدودیت‌ها انجام می‌شود.

در زمینه‌ی پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی، هر دو نوع مدرسه به اندازه‌ی متفاوتی به آن‌ها پرداخته بودند؛ با اینکه در برخی روش‌ها مانند مسئولیت دادن، اجرای برنامه‌ها، فعالیت‌های کلاسی، روش‌های تشویق دانش‌آموزان و ... تشابهاتی وجود داشت ولی مدارس قرآنی نسبت به مدارس عادی دارای برنامه‌های متنوع‌تر و جذاب‌تری برای دانش‌آموزان بودند و به همین دلیل می‌توان گفت در این مدارس به دلیل تکیه بر آموزه‌های قرآنی و اختصاص دادن زمان آموزشی بیشتر جهت یادگیری قرآن و آموزه‌های آن، به تربیت اخلاقی دانش‌آموزان بیشتر پرداخته می‌شود و دانش‌آموزان از نظر دینی پربارتر می‌شوند که این امر موجب تربیت هر چه بهتر و بیشتر دانش‌آموزان و آمادگی آنان برای زندگی بر مبنای اصول دینی و اخلاقی در آینده می‌شود.

راهکارهای لازم جهت ایجاد مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی در مدارس عادی و قرآنی چیست؟

در طی مصاحبات انجام شده، یکی از عوامل مؤثر بر تربیت دانش‌آموزان، الگوپذیری از معلم است. معلم را می‌توان مهم‌ترین عنصر مدرسه دانست؛ به همین دلیل ویژگی‌های معلم و اصولی که لازم است در قبال تربیت دانش‌آموزان رعایت کند بسیار حساس‌اند. ویژگی مهمی که در دین برای معلم و مربی آمده است، آغاز تربیت از خود معلم و مربی است. آگاهی از مسائل تربیتی، اساس انتخاب یک فرد برای حرفه‌ی معلمی است. دانش‌آموز از طریق مشاهده و تقلید کردن، به درون معلم می‌رود و گفتار و رفتار او را الگو قرار می‌دهد. بنابراین یک معلم برای موفقیت در امر تربیت دانش‌آموزان باید تربیت را از خود شروع کند.

اولین و اساسی‌ترین ویژگی یک مربی، دارا بودن اخلاق اسلامی است. ورود به قلب‌ها به کمک اخلاق است. با اخلاق نیکو می‌توان ایمان را با ساده‌ترین و دلپذیرترین کلمات در دل دانش‌آموزان وارد نمود و آنان را با خدای خویش پیوند داد. محبوبیت معلم به او این امکان را می‌دهد تا به آسانی موانع تبدیل باور ذهنی به ایمان قلبی را از میان بردارد. از عوامل مؤثر بر محبوبیت یافتن می‌توان دین‌داری، گشاده‌رویی، خلق نیک، مدارا، تواضع، انصاف، زهد و آراستگی ظاهری را نام برد. معلمان می‌توانند در جهت افزایش شناخت دانش‌آموزان نسبت به آموزه‌های اخلاقی نقش‌های الگویی و آموزشی داشته باشند. این آموزش در صورتی کارساز خواهد بود که در همه‌ی زمینه‌های شناختی، احساسی و عملی انجام گیرد. ویژگی‌های معلم مانند تربیت دینی، اخلاق نیک، مطابقت گفتار و کردار، محبوبیت و مقبولیت او در نفوذ او در دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. علاوه بر الگو بودن و آموزش دادن در صورتی که معلم اصول تربیت را به کار گیرد، می‌توان گفت وظیفه‌ی خود را به عنوان یک مربی انجام داده است.

گرامیداشت شخصیت دانش‌آموز، عزت نفس را به دنبال خواهد داشت و عزت نفس او را از لغزش‌ها و وسوسه‌های افراد نااهل باز می‌دارد. نظارت و مراقبت مستمر از دانش‌آموز باید در تمام مراحل وجود داشته باشد تا تلاش‌های معلم و دانش‌آموز به نتیجه برسد.

یکی دیگر از راهکارهایی که برای ایجاد این مؤلفه‌ها وجود دارد، ایجاد محیطی سالم و مناسب برای یادگیری و آموختن است. در مدرسی که معلمان و کادر مدرسه به شخصیت دانش‌آموزان احترام بگذارند، آن‌ها را تشویق کنند و انگیزه بدهند، تدریس خود را به خوبی انجام دهند، زمینه‌ی پیشرفت و ترقی را در دانش‌آموزان به وجود آورند، ارزش‌ها و اعتقادات آن‌ها را ارج بنهند و آن‌ها در رسیدن به هدف‌هایشان یاری کنند، می‌توانند این محیط سالم را به وجود آورند.

راهکار بعدی این است که در کلاس درس و در فضای مدرسه باید رابطه‌ی صمیمی و در عین حال قابل احترام بین معلمان و کادر مدرسه با دانش‌آموزان وجود داشته باشد تا دانش‌آموزان بتوانند در محیطی آرام و بدون تنش، آموزش و پرورش یابند. انتقاد و سرزنش عوامل اجرایی مدرسه از دانش‌آموزان موجب مقاومت و یا حتی ستیزه‌جویی آن‌ها می‌شود، بنابراین اگر در مدرسه تذکرات و قوانین با لحنی غیرانتقادی و محترمانه به دانش‌آموز گفته شود، می‌تواند روحیه‌ی همکاری و همیاری او را تقویت کند و باعث مشارکت او در فعالیت‌های مدرسه می‌شود.

تشویق را می‌توان راهکار بعدی ایجاد مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی دانست. تشویق یکی از عواملی است که عملکرد دانش‌آموز را تأیید می‌کند. البته باید توجه داشت که تشویق نباید تأیید کننده‌ی شخصیت و وجود دانش‌آموز باشد زیرا در این صورت او تصور می‌کند که اگر خصوصیت مورد تشویق را نداشته باشد، قابل احترام نیست؛ بنابراین باید کوشش و تلاش دانش‌آموز مورد تشویق و تحسین قرار گیرد تا در دفعات بعد تلاش خود را بیشتر و بهتر کند. اگر رفتارهای

مطلوب و پسندیده دانش‌آموزان مورد تشویق قرار گیرد، هم موجب تکرار و افزایش آن رفتار می‌شود و هم دانش‌آموزان دیگر با الگوپذیری از رفتارهای خوب آنان، سعی می‌کنند رفتارهای شایسته از خود نشان دهند که این خود یک امر تربیتی بسیار مهم است و در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان بسیار مؤثر است. یکی دیگر از راهکارهای لازم، برگزاری مراسمات مذهبی مانند اعیاد اسلامی و جشن ولادت امامان معصوم می‌باشد. اگر در این مراسم‌ها از خصوصیات و ویژگی اخلاقی این بزرگواران و زندگی‌نامه‌ی ایشان صحبت شود، دانش‌آموزان از رفتارهای اخلاقی آن‌ها الگو می‌پذیرند و سعی می‌کنند روش زندگی آنان را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهند.

از راهکارهای دیگر می‌توان به دوست‌یابی و اهمیت دوست در ایجاد مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی اشاره کرد. یک انسان به عنوان یک دوست خوب می‌تواند با تأثیراتی که بر روی دوستش می‌گذارد، او را در زمینه‌های مختلف تربیت کند و رفتار و کردار او را مطابق آنچه شایسته است، شکل دهد. پس در مدارس معلمان باید بر اهمیت دوست، خصوصیات یک دوست خوب، ارتباط با دیگران و ... تأکید کنند و دانش‌آموزان را به برقراری ارتباط با یکدیگر تشویق نمایند تا هم اعتماد به نفس آن‌ها بیشتر شود و هم روحیه‌ی همکاری و همیاری در آنان تقویت شود.

بحث و نتیجه‌گیری

توجه به اخلاق و اصول اخلاقی که در هر جامعه براساس فرهنگ آن جامعه گردآوری شده است، یکی از عوامل پیروزی و پیشرفت جامعه است. مراکز آموزشی و از جمله مدارس جهت رواج اخلاق و رعایت نکات اخلاقی بهترین مکان هستند، زیرا با توجه به مسئولیت سنگین این مراکز برای تربیت نسل‌های آینده، آموزش اصول اخلاقی می‌تواند فرهنگ هر جامعه را شکوفاتر کرده و افرادی پاینده به اخلاق به وجود آورد. معلمان از مهم‌ترین اعضای مدارس هستند و آشنایی آنان با منشورهای اخلاقی می‌تواند آنان را در تدریس بهتر و موفق‌تر کمک کند و رسالت تعلیم و تربیت آنان را پر بارتر گرداند. از مجموع آنچه در این مقاله بیان شده، می‌توان نتیجه گرفت:

یکی از مکان‌های مؤثر بر تربیت دانش‌آموزان، مدرسه است که با روش‌ها و اصول مختلف مانند: حضور مشاور خانواده و مشاور مدرسه در کلاس به صورت یک هفته درمیان، تدریس درسی به نام درس تدبیر که توسط روحانی، معلم و مشاور مدرسه انجام می‌شود و مباحثی درمورد آداب و مهارت‌های زندگی بیان می‌شود، برگزاری مسابقات کتابخوانی، ارتباط چهره به چهره معلم و دانش‌آموز و الگوپذیری دانش‌آموز از معلم و کادر مدرسه، پرداختن به مسائل تربیتی در کنار تدریس مواد آموزشی توسط معلمان، برگزاری مراسمات مختلف، سخنرانی روحانی مدرسه و مشاور جهت آموزش مهارت‌های ارتباطی و خودآگاهی، انجام کارهای فردی و گروهی در کلاس درس جهت تقویت مهارت تصمیم‌گیری، حل مسئله و ... به آموزش مهارت‌های زندگی و ایجاد روحیه‌ی همکاری و همیاری پرداخته می‌شود. البته شیوه‌های تربیتی در مدارس مختلف با هم متفاوت‌اند که موجب می‌شود دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف با هم تفاوت‌هایی داشته باشند.

تکوین شخصیت دانش‌آموز یکی از مسائل مهم در تربیت اخلاقی اوست که اگر به درستی انجام شود، می‌تواند دانش‌آموز را به انسانی که دارای شخصیت والا، عزت نفس و اعتماد به نفس بالا در آینده تبدیل کند. این عمل تربیتی اول در خانه توسط اعضای خانواده انجام می‌پذیرد، سپس در مدرسه تقویت و تثبیت می‌شود و در جامعه در عمل خود را نشان می‌دهد. از جمله فعالیت‌های انجام شده در این زمینه، این است که به نظرات دانش‌آموزان در رابطه با مسائل مختلف مانند اردو اهمیت داده می‌شود، کادر مدرسه به تنهایی تصمیم نمی‌گیرند و از بچه‌ها نظرسنجی می‌کنند، به نظرات دانش‌آموزان (هم انتقادات و هم پیشنهادات) خوب گوش داده و به آن‌ها اهمیت داده می‌شود تا آن‌ها احساس کنند که حضور و نظراتشان در اداره‌ی مدرسه تأثیرگذار است، از دانش‌آموزان توانمند در زمینه‌ی سخنوری، مجری‌گری و فن بیان در اجرای مراسمات و برنامه‌ها مانند برنامه‌ی صبحگاه که دانش‌آموزان دیگر نیز الگو بگیرند و اعتماد به نفسشان افزایش یابد استفاده می‌شود.

در زمینه‌ی پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی، هر دو نوع مدرسه به اندازه‌ی متفاوتی به آن‌ها پرداخته بودند؛ با اینکه در برخی روش‌ها مانند مسئولیت دادن، اجرای برنامه‌ها، فعالیت‌های کلاسی، روش‌های تشویق دانش‌آموزان و ... تشابهاتی وجود داشت ولی مدارس قرآنی نسبت به مدارس عادی دارای برنامه‌های متنوع‌تر و جذاب‌تری برای دانش‌آموزان بودند و به همین دلیل می‌توان گفت در این مدارس به دلیل تکیه بر آموزه‌های قرآنی و اختصاص دادن زمان آموزشی بیشتر جهت یادگیری قرآن و آموزه‌های آن، به تربیت اخلاقی دانش‌آموزان بیشتر پرداخته می‌شود و دانش‌آموزان از نظر دینی پر بارتر می‌شوند که این امر موجب تربیت هر چه بهتر و بیشتر دانش‌آموزان و آمادگی آنان برای زندگی بر مبنای اصول دینی و اخلاقی در آینده می‌شود.

بنابراین می‌توان گفت که در مدارس قرآنی به دلیل اتکا بر آموزه‌های قرآنی به صورتی که با روخوانی، روانخوانی، حفظ، ترجمه و تفسیر آیات نورانی قرآن کریم آن آموزه‌ها آموزش داده می‌شوند، همکاری بسیار زیاد والدین در مدرسه و تشویق فرزندانشان برای حضور در این مدارس، علاقه و انگیزه‌ی دانش‌آموزان در پرداختن به فعالیت‌های آموزشی و پرورشی و برگزاری برنامه‌های مختلف؛ پرداختن به مؤلفه‌های تربیتی و اخلاقی بیشتر از مدارس عادی است.

منابع

- آقامحمدی، جواد. (۱۳۹۲). بررسی جایگاه تربیت اخلاقی و دینی و مؤلفه‌های آن در برنامه‌ی درسی مدارس متوسطه از منظر دبیران. *مجله‌ی مهندسی فرهنگی*. (۷۸)، ۱۰۷-۹۱.
- احمدی، پروین، نباتی، حمیده. (۱۳۹۶). تحلیل نقش فرهنگ مدرسه در تربیت اخلاقی کودکان دوره‌ی دبستانی. کنفرانس بین‌المللی فرهنگ آسیب‌شناسی روانی و تربیت. (۱).
- امینی، زهرا، حنیفی، فریبا، ایمانی، محمدنقی. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل مؤثر بر رشد اخلاقی دانش‌آموزان دوره‌ی ابتدایی شهر تهران از نظر صاحب‌نظران به منظور ارائه‌ی مدل مناسب. *نشریه‌ی توسعه‌ی آموزش جندی شاپور*. ۲۲۷-۲۴۲.
- براهوئی مقدم، نورمحمد. (۱۴۰۱). شناسایی چالش‌ها و دشواری‌های معلمان در ارائه‌ی آموزش‌های اخلاقی و عاطفی به دانش‌آموزان در دوره‌های ابتدایی و اول متوسطه. *اخلاق حرفه‌ای در آموزش*. (۲).
- بیرونی کاشانی، راضیه. (۱۳۹۷). شناسایی مؤلفه‌های تربیت اخلاقی دانش‌آموزان: برقراری تناظر میان نظریه‌های تربیت منش و رویکرد تربیت اسلامی. *دوفصلنامه‌ی علمی - ترویجی علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*. (۱۱)، ۱۱۱-۱۲۸.
- خالدی، محسن. (۱۳۹۵). بررسی نقش معلم در تربیت دینی و اخلاقی دانش‌آموزان (مطالعه‌ی موردی: دانش‌آموزان متوسطه شهر میروان. نهمین کنگره‌ی پیشگامان پیشرفت. داودی، محمد، موسوی، سیدرضی، صالحیان، سعید. (۱۴۰۱). تربیت اخلاقی فضیلت‌مند. *فصلنامه‌ی علمی تربیت اسلامی*. (۴۱)، ۱-۱۴.
- رحمانی تیرکلایی، حسین. (۱۳۹۸). اهداف اخلاقی تربیت اسلامی در ابعاد اجتماعی. همایش ملی روانشناسی، تعلیم و تربیت و سبک زندگی. (۳).
- رستمی، همایون، بهشتی، سعید، ایمانی، محسن. (۱۳۹۷). نظام تربیت اخلاقی در نامه‌ی ۳۱ نهج‌البلاغه. *فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی قرآن و طب*. (۱)، ۱۴-۲۰.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. (۱۳۹۰).
- ضرغامی، حسین، ضرغامی، محمدحسین، ضرغامی، حسن. (۱۳۹۴). بررسی اثربخشی آموزش‌های مدارس قرآن بر مهارت روخوانی قرآن دانش‌آموزان مقطع ابتدایی (نمونه‌ی موردی: مدارس شهر بردسکن). *دو فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی تربیت اسلامی*. (۲۱)، ۵۷-۷۴.
- عطار، شیمیا، ناطقی، فائزه، عرفانی، نصرالله. (۱۳۹۹). ارزشیابی محتوای کتاب‌های درسی مطالعات اجتماعی بر پایه‌ی رویکرد تربیت‌منش در تربیت اخلاقی. *فصلنامه‌ی اخلاق در علوم و فناوری* (۱)، ۴۳-۵۰.
- غریب‌زاده، رامین، زاهدبالان، عادل، اکبری، تقی، کیهان، اکبر. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی تعلیم و تربیت در مدارس ابتدایی براساس نظرات تربیتی امام صادق (ع). *مجلات علمی دانشگاه محقق اردبیلی*.
- فرمهبینی فراهانی، محسن، میرزامحمدی، محمدحسین، امیرسالاری، علی. (۱۳۸۸). بررسی تربیت اخلاقی از منظر امام صادق (ع) (مبانی، اصول، روش‌های تربیتی). *دو ماهنامه‌ی علمی پژوهشی دانشگاه شاهد*. (۳۹)، ۶۵-۷۹.
- قزائنی، محسن. (۱۳۹۷). مهارت معلمی. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- کیان، مریم. (۱۳۹۴). تبیین ابعاد تربیت کودک در نظام خانواده از دیدگاه اسلام. *فصلنامه‌ی اخلاق*. (۳)، ۳-۸.
- کیان، مریم. (۱۳۹۶). جایگاه تربیت اخلاقی در فرهنگ آموزشی و برنامه‌ی درسی. کنفرانس بین‌المللی فرهنگ آسیب‌شناسی روانی و تربیت.
- ماهرویختباری، حجت‌الله، رشیدی، محمدمهدی، علی‌محمدی، معصومه. مؤلفه‌ها و شاخص‌های تربیت اسلامی از نظر قرآن کریم. *معرفت* ۱۳۹۷ (۱۱) ۲۳-۳۳.
- مسعودی‌راد، امیرحسین، بهنام، رسول، مسعودی‌راد، مانده. (۱۴۰۰). بررسی نقش تشویق و تنبیه به عنوان دو مؤلفه‌ی تربیتی. *مجله‌ی نخبگان علوم و مهندسی*. (۴)، ۶۴-۵۶.
- وجدانی، فاطمه، شعبانیان، محمدرضا. (۱۳۹۷). تربیت اخلاقی از دیدگاه محمدمهدی نراقی. *اخلاقی و حیوانی*. (۲)، ۹۵-۱۲۴.
- Bailey, Richard . (2010), "Indoctrination", in: R. Bailey (ed.), *The Sage Handbook of Philosophy of Education*, Sage.
- Berkowitz, M. W. (2011). What Works in Values Education. *International Journal of Educational Research*, (50):153-158.
- Konstańczak S. (2016). "Concepts of moral education in Poland", *Ethics & Bioethics*, 6(1-2): p.59-68.
- Missaghian, R. (2010). *Teacher Perceptions of Their Role as Moral Educators*. Thesis: The Ontario Institute for Studies in Education, University of Toronto.